OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Demokratia- ja julkisoikeusosasto 18.4.2024

Hallitussihteeri Pamela Sarasmo

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024 (K 3/2024 vp)

Oikeusministeriö kiittää lausuntomahdollisuudesta ja esittää lausuntonaan seuraavaa.

Vanhusasiavaltuutettu on sijoitettu oikeusministeriön hallinnonalalle. Oikeusministeriö huolehtii vanhusasiavaltuutetun toimintaedellytyksistä ja tulosohjauksesta – kunnioittaen valtuutetun itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. Vanhusasiavaltuutetun toiminta käynnistyi vuoden 2022 alussa. Vanhusasiavaltuutetun tehtävänä on edistää ikääntyneiden oikeuksien toteutumista.

Eduskuntakertomus on vanhusasiavaltuutetun ensimmäinen. Valtuutettu on toivonut sen tuovan uutta tietoa ja ajatuksia siitä, miten eduskuntatyössä voi edistää ikääntyvien asemaa ja oikeuksien toteutumista ja samalla vahvistaa hyvinvointia koko yhteiskunnassa. Valtuutettu on korostanut, että ikääntyneet ihmiset ovat erittäin moninainen joukko ja päätöksenteossa on olennaista tuntea päätösten vaikutukset eri ikäisiin ihmisiin, myös kaikkein vanhimpiin. Valtuutettu tuo myös esille, että iäkkäiden aseman ja oikeuksien toteutuminen liittyy myös vähemmistöjen asemaan yhteiskunnassa, sillä iäkkäistä moni kuuluu kieli-, kulttuuri-, seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin tai heillä on päivittäistä elämää haittaava vaikea vamma tai sairaus. On olennaista, että kun päätöksenteon ja päätösten toimeenpanon vaikutuksia arvioidaan, otetaan huomioon vaikutukset vähemmistöihin kuuluvien iäkkäiden ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Edelleen kertomuksen mukaan ikäsyrjinnän kokemus ja ikäsyrjivät käytännöt ovat näkyneet monissa yhteydenotoissa vanhusasiavaltuutettuun. Samoin vanhusasiavaltuutetun vuosina 2022–2023 arvioimien lakiuudistusten, periaatepäätösten ja erilaisten valtakunnallisten ohjeiden valmistelusta ovat iäkkäiden ja erityisesti kaikkein iäkkäimpien tilannetta koskevat tiedot jääneet toisinaan kokonaan tai lähes kokonaan pois. Sen seurauksena on vaikeaa tai mahdotonta arvioida esitysten vaikutuksia heihin. Ikävaikutusten tuominen osaksi säädösvalmistelua korjaisi tätä tilannetta

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	kirjaamo.om@gov.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Oikeusministeriö toteaa tältä osin, että oikeusministeriö on julkaissut perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointiohjeet loppuvuodesta 2022 (2022:15). Opas syventää vuonna 2022 uudistetun lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia koskevaa ohjeistusta. Ohjeessa keskitytään lainvalmisteluun, mutta sitä voidaan käyttää soveltuvin osin myös esimerkiksi politiikkaohjelmien sekä E-kirjeiden ja U-kirjelmien valmistelussa. Oppaassa todetaan, että haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät ovat väestöryhmiä, joilla eri tekijöistä johtuen ei ole samoja mahdollisuuksia kuin muilla väestöryhmillä ja joilla tästä syystä on riski joutua eriarvoiseen asemaan. Haavoittuvuuteen vaikuttavat yhteiskunnan rakenteet sekä erilaiset haavoittuvuudelle altistavat tekijät ja elämäntilanteet. Haavoittuvia ryhmiä oppaan mukaan voivat olla esimerkiksi ikääntyneet, pitkäaikaissairaat tai heikossa taloudellisessa asemassa olevat henkilöt, ja jos henkilö kuuluu useampaan haavoittuvassa asemassa olevaan ryhmään, hänen riskinsä joutua eriarvoiseen asemaan kasvaa. Oikeusministeriö painottaa perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin merkitystä lainvalmistelussa ja muussa päätöksenteossa.

Valtuutettu nostaa muun ohella yhteiskunnan digitalisoitumisen ongelmaksi ikääntyneiden yhdenvertaisuuden kannalta. Kertomuksen mukaan yhteiskunnan toimintojen digitalisoituessa niillä, jotka eivät voi käyttää digitaalisia palveluita, on suuria vaikeuksia hoitaa asioitaan. Asiointi julkisissa ja yksityisissä palveluissa on yhä vaikeampaa ilman sähköisen tunnistautumisen välineitä. Myös jokaiselle kansalaiselle välttämättömien tietojen saanti on vaikeutunut. Sellaisetkin iäkkäät, jotka aiemmin ovat pystyneet huolehtimaan itse asioidensa hoidosta, voivat joutua digitalisaation takia toisten avun varaan. Oikeusministeriö nostaa tässä kohdin esille viranomaisen velvollisuuden edistää yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 5 §:n mukaan viranomaisen on arvioitava, miten sen toiminta vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa, ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava viranomaisen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia.

Kahden ensimmäisen toimintavuotensa perusteella vanhusasiavaltuutettu arvioi, että Suomeen tarvittaisiin valtakunnallinen vanhusneuvosto tuomaan iäkkäiden jäsentensä kautta tietoa ikääntyneiden tilanteesta. Vanhusneuvostoon tarvittaisiin jäseniksi eläkeikäisiä henkilöitä, joilla on vahva tausta valtakunnallisessa päätöksenteossa ja hyvä tuntemus iäkkäiden tilanteesta. Vanhusneuvoston perustaminen tukisi myös vanhusasiavaltuutetun lakisääteisen tehtävän toteuttamista ja valtuutettu on asiantuntemuksellaan käytettävissä asian valmistelussa. Laissa vanhusasiavaltuutetusta ei ole mainintaa neuvottelukunnasta, mutta vanhusasiavaltuutettu perusti toimintansa strategiseksi tueksi seniorivaikuttajien ryhmän, johon kutsuttiin jäseniksi kokeneita eläkeikäisiä vaikuttajia eri puolelta Suomea ja erilaisin taustoin. Määräaikaisena toimiva ryhmä on tukenut vanhusasiavaltuutetun toiminnan käynnistämistä hyvin. Oikeusministeriö pitää ehdotusta vanhusasiavaltuutetun yhteydessä toimivasta neuvottelukunnasta varteenotettavana.

Kertomuksen mukaan valtuutettu on tavannut ja kuullut kahden vuoden aikana tuhansia iäkkäitä ihmisiä eri puolilla Suomea; Vanhusasiavaltuutetun toiminta on valtuutetun näkemyksen mukaan otettu hyvin vastaan. Oikeusministeriö yhtyy tähän näkemykseen ja katsoo vanhusasiavaltuutetun toiminnan alkaneen menestyksekkäästi.